

Fornleifaskráning í landi Garðabæjar

Aðalskráning á völdum skipulagsreitum

Oddgeir Hansson

Fornleifastofnun Íslands
FS295-05191
Reykjavík 2005

**Forsíðumynd er af skotbyrgi úr seinni heimstyrjöldinni,
á Hnoðraholti, í landi Vífilsstaða (GK-175:022)**

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1. INNGANGUR.....	2
2. ÁHRIF FRAMKVÆMDA Á FORNLEIFAR.....	4
3. FYRRI FORNLEIFARANNSÓKNIR Í LANDI GARÐABÆJAR.....	7
4. FORNLEIFASKRÁ	8
5. NIÐURSTÖÐUR	23
HEIMILDASKRÁ.....	28

1. Inngangur

Á síðustu árum hefur fornleifaskráning verið unnin í Garðabæ í nokkrum áföngum. Í september 2005 fór Garðabær þess á leit við Fornleifastofnun Íslands, að hún lyki aðalskráningu fornleifa í kaupstaðarlandinu vegna aðalskipulagsvinnu sem nú stendur yfir. Verkið er unnið í tveimur áföngum: að ljúka aðalskráningu minja á vettvangi á óskráðum svæðum annarsvegar, og hinsvegar að taka saman heildarskrá um fornleifar í Garðabæ. Heildarskráin verður samin árið 2006, en sú skýrsla sem nú er lögð fram greinir frá árangri skráningarinnar haustið 2005 og er jafnframt lokaáfangi fornleifaskráningar á vettvangi.

Lokaáfangi aðalskráningar í Garðabæ fólst í skráningu fornleifa á því svæði sem áður tilheyrði Vífilsstöðum og Setbergi, en sú síðarnefnda tilheyrir Hafnarfirði að hluta. Auk þess sem fyrri fornleifakannanir voru athugaðar, var gerð svæðisskráning (þ.e. rannsókn á ritheimildum og sögu jarðanna) áður en farið var á vettvang. Vettvangskönnunin náði einkum til 5 skipulagsreita innan jarðanna og er einn þeirra í landi Setbergs en hinir í landi Vífilsstaða. Gengið var kerfisbundið um reitina, og fornleifar innan þeirra skráðar. Jafnframt voru fornleifar í heimatúnum og næsta nágrenni gömlu bæjarstæðanna skráðar.

Svæðið sem kannað var í landi Setbergs nær í megindráttum yfir austurhluta Setbergshamars og Setbergsholts, yfir Norðlingaháls og Svínholt. Þess má geta að heimatún Setbergs lendir innan þessa svæðis að hluta. Er fyrirhugað að allt svæðið verði tekið undir íbúðabyggð.¹

Eftirtaldir skipulagsreitir voru kannaðir í landi Vífilsstaða:

- Hnoðraholt þar sem er fyrirhuguð íbúðabyggð,
- norðaustanvert Urriðaholt sem fara á undir miðbæjarsvæði með verslunarkjarna
- svæðið norður af Vífilsstaðaspítala, í vesturjaðri Vetrarmýrar, á milli Vetrarbrautar og Reykjanesbrautar, sem einnig á að fara undir miðbæjarsvæði og þjónustustofnanir,
- svæði þar sem Vífilsstaðaspítali og byggingar tengdar honum standa á sem leggja á undir íbúðabyggð og þjónustustofnanir.²

Efnisskipan í þessari skýrslu er svipuð og í öðrum sambærilegum skýrslum

¹ Garðabær, *Tillaga að aðalskipulagi 2004-2016*. Þéttbýlisuppráttur.

² Sama heimild

Fornleifastofnunar.³ Á eftir inngangi er kafli um mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar þar sem m.a. er gefið yfirlit um löggjöf og aðferðir við fornleifaskráningu (2. kafli). Þá er greint frá fyrri fornleifarannsóknum á skráningarsvæðinu (3. kafli). Síðan er birt skrá yfir fornleifastaði sem kannaðir voru 2005 (4. kafli). Í 5. kafla eru greint frá niðurstöðum könnunarinnar og dregið fram hvaða minjar er að finna á hverjum deiliskipulagsreit. Aftan við skýrsluna eru síðan birt kort sem sýna staðsetningu fornleifa á skráningarsvæðinu. Er um að ræða tvö kort, annað fyrir Setberg en hitt fyrir Vífilsstaði. Auk þess er birtur listi með hnitum fornleifastaða í ISN 93.

Fornleifaskráning vegna aðalskipulags var gerð af Oddgeiri Hanssyni, sem sá einnig um ritun skýrslunnar. Áður hafði svæðisskráning verið unnin en hana gerðu Andrea Harðardóttir og Sædís Gunnarsdóttir. Verkið var unnið undir stjórn Elínar Hreiðarsdóttur fornleifafræðings. Þeim heimildamönnum sem lögðu skrásetjara lið eru færðar kærar þakkir fyrir aðstoðina.

³ Sbr. Orri Vésteinsson. *Fornleifakönnun: Jarðgöng milli Ólafsfjarðar og Siglufjarðar* (skýrsla FS141-01061). Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands, 2001.

2. Áhrif framkvæmda á fornleifar

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum og sérílagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdaglegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk þeirra. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathuganir en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Liggi nægilegar heimildir fyrir, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum, kemur skipuleg heimildaúttekt í því skyni að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir.

Á undanförnum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Fornleifaskráning er bundin skipulagsgerð í þjóðminjalögum (nr. 107/2001) en þar segir:

10. gr.: „Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins.“

13. gr.: „Nú finnast fornleifar sem áður voru ókunnar og skal finnandi þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornleifar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd uns fengin er ákvörðun Fornleifaverndar ríkisins um hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum.“

Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið þessari löggjöf. Mat á

áhrifum skipulags á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifa fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Að jafnaði skal telja minjar 100 ára og eldri til fornleifa en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einni staðir sem eru í hættu á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu.

Ef mannvistarleifar sem falla undir ofangreinda skilgreiningu finnast á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði, þá þarf að leita heimildar til að hreyfa við þeim. Í 21. gr. þjóðminjalaga segir m.a.: „Nú telur... sá sem stjórnar opinberum framkvæmdum, svo sem vegagerð, að hann þurfi að gera jarðrask svo sem vegna vegagerðar, veitulagnar, framræslu eða skógræktar, er haggar geti við fornleifum og skal hann þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá því áður en hafist er handa um verkið. Lýst skal nákvæmlega breytingum þeim er af framkvæmd mundi leiða. Fornleifarvernd ríkisins ákveður hvort og hvenær framkvæmd megi hefja og með hvaða skilmálum. Við allar meiri háttar framkvæmdir... skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum.“

Því eru það hagsmunir framkvæmdaaðila að hægt sé að fletta upp í áreiðanlegum skráum

um staðsetningu fornleifa áður en framkvæmdir hefjast svo komist verði hjá óþarfa kostnaði og töfum. Einnig eykst nú skilningur á að fornleifar eru vannýtt auðlind í ferðaþjónustu og forsenda þess að hægt sé að velja staði til kynningar fyrir ferðamenn er að til séu heildstæðar upplýsingar um menningarminjar, ástand þeirra og staðsetningu á viðkomandi svæði.

3. Fyrri fornleifarannsóknir í landi Garðabæjar

Auk fornleifarannsókna á Hofstöðum í Garðabæ í lok 20. aldar, hefur allnokkur fornleifaskráning verið unnin. Á árunum 1987 til 1990 stóð Þjóðminjasafnið fyrir aðalskráningu fornleifa landi Hafnarfjarðar og var það verk að mestu unnið af Guðmundi Ólafssyni og Sigurði Bergsteinssyni fornleifafræðingum. Voru fornleifar í landi Setbergs skráðar árið 1988. Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar hefur þó ekki verið gefin út í skýrsluformi enn sem komið er.⁴

Árið 1994 var gerð vettvangskonnnun vegna deiliskipulags Arnarneslands og vann Ragnheiður Traustadóttir fornleifafræðingur verkið.⁵ Árið 2003 gerði Elín Ósk Hreiðarsdóttir fornleifakönnun á skipulagsreit Súluness 29-23 á Arnarnesi.⁶ Ragnheiður Traustadóttir var síðan aftur á ferðinni árið 2004, ásamt Önnur Rut Guðmundsdóttur og aðalskráðu þær þá allt Arnarnesland.⁷

Árið 1999 gerði Orri Vésteinsson fornleifakönnun vegna fyrirhugaðrar tilfærslu á vegarstæði Álftanesvegar.⁸

Árið 2003 var gerð aðalskráning í Garðahverfi á Álftanesi. Hana unnu Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzner.⁹ Árið 2005 fór fram aðalskráning á fornleifum vegna deiliskipulags á Urriðaholti og unnu Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzner einnig það verk.¹⁰

Engin skipuleg fornleifakönnun hefur farið fram í landi Vífilsstaða svo vitað sé.

⁴ Guðmundur Ólafsson og Sigurður Bergsteinsson. *Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði*. (óútgefið).

⁵ Ragnheiður Traustadóttir. *Vettvangskonnnun vegna deiliskipulags Arnarneslands*. Þjóðminjasafn Íslands 1994.

⁶ Elín Ósk Hreiðarsdóttir, Óútgefið skráningarbréf

⁷ Ragnheiður Traustadóttir og Anna Rut Guðmundsdóttir. *Fornleifar í Arnarneslandi (Akralandi)*. Byggðasafn Skagfirðinga 2004.

⁸ Orri Vésteinsson. *Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs*. Fornleifastofnun Íslands 1999.

⁹ Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzschner. *Garðahverfi, fornleifaskráning 2003*. Þjóðminjasafn Íslands 2004.

¹⁰ Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzschner. *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Urriðaholti í Garðabæ*. Byggðasafn Skagfirðinga 2005.

4. Fornleifaskrá

Við skráningu á fornleifum notar Fornleifastofnun Íslands staðlað kerfi þar sem hver sýsla hefur skammstafað heiti (GK=Gullbringu- og Kjósarsýsla, RA=Rangárvallasýsla o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð hver minjastaður tilheyrir. Hverjum minjastaði er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: GK-173:001=Gullbringu- og Kjósarsýsla – Setberg - bæjarstæði). Fornleifaskrá hverrar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og getið um sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir fornleifar sem fundist hafa heimildir um.

Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hverrar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (t.d. álagablettur, sögustaður eða nátttröll).

The diagram illustrates the structure of a sample entry in the Fornleifaskrá. It shows the following components:

- Header:** A row of labels with arrows pointing to the corresponding parts of the entry: "númer jarðar eins og í Jarðatali Johnsens 1847" (points to "BO-104:025"), "númer fornleifar á tiltekinni jörð" (points to "104:025"), "sérheiti" (points to "Gömlugömluhús"), "tegund fornleifar" (points to "tóft"), "hlutverk fornleifar" (points to "beitarhús"), and "hnattstaða í gráðum og mínútum (WGS84 vörpun)" (points to "64°29.404N 21°57.216V").
- Entry Content:**
 - Sýslutákn:** BO-104:025
 - Sérheiti:** Gömlugömluhús
 - Tegund:** tóft
 - Hlutverk:** beitarhús
 - Text:** "Við það sund rétt við gamla veginn er einstakur klettur, Grautarklettur [104:023]... Upp af Grautarkletti eru gamlar húsarústir, sem nefndar eru Gömlugömluhús. Þar voru fjárhús endur fyrir löngu," segir í örnefnalýsingu. Rústir sem passa við þessa lýsingu eru 230 m austur af Grautarkletti en um 2,8 km NNA af bæ 001. Vestan undir litlu og lágu klapparholti með hundapúfu efst. Í kring eru hálfgrónir melar og mýrarsund til skiptis, sundurgrafin af smálækjum. Þessar rústir eru ekki jafn ellilegar og hefði mátt vænta af lýsingunni og nafninu. Leifar sjást af tveimur samstæðum, aflöngum húsum sem snúa austur-vestur með dyr í vestur. Stærð alls 12 x 10 m og er milliveggur þykkari en útveggirnir. Veggjahæð er mest um 0,7 m en veggir eru mikið hrundir inn. Sér samt víða í grjóti þeim. Hvorki vottar fyrir gördum né hlöðu eða beygarði."
 - Hættumat:** engin hætt
 - Heimildir:** Ö-Höfn, 6-7
 - Notes:** "hætta sem stöðjar að fornleif, t.d. v/ framkvæmda eða náttúruafli" and "heimild sem vínað er í, nánari færsla í heimildaskrá"
- Map:** A map showing the location of the site. It includes a scale bar (20 m), a north arrow, and a label "hólt". Below the map, it says "Uppdráttur. Grónnir veggir svartir, grjóthleðstur skástríkaður".

Dæmi um hvernig skráning á dæmigerðum minjastaði lítur út

Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum.

Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum (stillingin WGS 84) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Áætlað frávik frá miðju sé ekki meira en 10 metrar að meðaltali. Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirliggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirliggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstaðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt með öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hætta, 2) hætta, og 3) stórhætta. Þeir minjastaðir, sem eru fjarri byggð og öllu því umróti sem hugsanlega gæti skemmt þá, teljast ekki í hættu. Minjar á eða við svæði þar sem hugsanlegt er að umrót/framkvæmdir muni eiga sér stað teljast í hættu. Sem dæmi um slíka staði má telja fornleifar í túni eða í námunda við bæi þar sem búskapur er stundaður. Þær teljast í hættu vegna þess umróts sem gjarnan fylgir ábúð og búskap. Í stórhættu eru minjastaðir þar sem yfirgnæfandi líkur teljast á að stöðum verði raskað vegna áætlað/eða fyrirsjáanlegs umróts. Sem dæmi um slíka staði má nefna minjastaði sem eru á skipulagssvæði þéttbýlis, inn í skógræktarreitum, innan áhrifasvæðis stórframkvæmda eða sem uppblástur ógnar. Gerð er grein fyrir hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Eins og sjá má við lestur skýrslunnar eru númer fornleifanna ekki alltaf í samfelldri röð. Ástæðan er sú hér eru aðeins teknar með þær minjar innan hvernar jarðar sem eru innan þeirra aðalskipulagsreita sem hér eru til umfjöllunar (auk nokkurra leifa í túnum jarðanna og næsta nágrenni). Þær minjar (eða þau númer) sem vantar inn í hafa því ekki verið skráðar á vettvangi en upplýsingar um þær má finna í Ísleifu, gagnagrunni Fornleifastofnunar.

GK-173 Setberg

1505: "var það setberg fyrir svnnan land við hafnarfiord. ok þar með ij. kvgilldi edvr iij huortt ed uæri. iij uættir smiors vr holom. leigur fra haugatungu vppa .iij. ar. var þetta allz .x. vætter. sagdist grimr hafa líkt þoruardi adr .xxxiiij. kugilldi. heyrðum vær þa aunguan aaskilnad þessara þratt greindra manna. helldr kom þeim alltt uel samann suo uær heyrðum." DI VII, 797. 1523: var Tómas Jónsson kvittaður af jörðinni Setbergi af Pétri og Halli Björnssonum. Þá voru landamerkin: "Vr midium kietheller og i stein [þan er stendur i fremsta tiorn) hollte. vr honum og i Hellv þa er stendur i lambhaga. þaðan og i [nedstu jarðbru). so epter þui sem lækurinn af skier [j tungards endan. þaðan i silungahellu. so þaðan og i þufuna sem sudur a holltenu stendur. vr henne og i midian kietheller. hier ad auk a Garda stadur tolf hesta [Reidings ristu) i setbergs lande. en opt nefnt setbergs budarstödu við skipaklett i garda lande." DI IX, 146. 1658, selur Tómar Björnsson sr. Þorsteini Björnssyni 8 hndr. í Setbergi. 1664 setur Tómar Björnsson fógétanum 8 hndr í Setbergi. 1665 eignast Guðrún Björnsdóttir 8 hndr í Setbergi. Jarðabréf, 15. 16 hndr 1703. 1912 keypti Hafnarfjörður Setbergsland allt til Lækjarbotna. "Samkvæmt dómi frá 5. des 1924 eru landamerki milli Setbergs og þess hluta Garðakirkjulands, sem með lögum nr. 13, 1912 var selt Hafnarfjarðarkaupstað, sem hér segir: "Úr neðstu jarðabru í Kaplakrika eftir Kaplalæk í hraunjaðrinn beint vetur af þeim stað þeim, þar sem Kaplalæk er nú veitt úr eldri farveg sínum, rétt norðan við Baggalágar vestur af Setbergslandi, þaðan beina línu í stíflugarð rafstöðvartjarnarinnar, þá eftir garðinum og úr honum beint í markþúfu suður og uppi á holtinu þaðan í upptök lækjar þess, sem Hafnarfjarðarkaupstaður fær neyzluvatn sitt úr, þá í Gráhellu og þaðan í miðjan Ketselli. ..." SS: Saga Hafnarfjarðar, 432nm. "Lönd jarðanna Þórbergs, Setbergs og Hlébergs, sem eru innan lögsagnarumdæmis Hafnarfjarðarkaupstaðar, mun Hafnarfjarðarbær eignast innan tíu ára, sbr. samning við landeigendur, dagsettan í júlí 1980." ÁG: Saga Hafnarfjarðar 1908-1983 I, 122

1703: "Engjar á jörðin nokkrar þó litlar sjeu." JÁM III, 176. 1918: Tún 6,5 teigar, nær allt sléttað, garðar 1600 m².

GK-173:001 Setberg bæjarhóll bústaður

64°04.037N 21°55.720V

"Setbergsbær stóð í Setbergstúni ofarlega nokkuð og lá túnið mót suðvestri." segir í örnefnaskrá. Í Sögu Hafnarfjarðar er bærinn sagður u.þ.b. 20 m austan við hlöðu/fjós. Gamli bærinn, eða rústir hans eru um 60 m austur frá súrheysturninum á Setbergi, sem er síðustu leifar yngra bæjarstæðisins. Gamli bærinn er í landi Hafnarfjarðar. Bærinn er í túni, efst í brekku sem hallar til vesturs. Um 1772 var bærinn á Setbergi teiknaður upp. Hann þótti mjög reisulegur, enda sýslumannsbústaður. Í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar er lýsing á bæjarhólum og þeim minjum sem þar voru að finna. Þar segir: "Lágur bæjarhóll (0,3-1 m). Austurhlið = 47, vesturhlið = 43 m, norðurhlið = 19,4 m suðurhlið = 19,6 m. Í norðurhluta bæjarstæðisins hefur verið kartöflu/kálgarður, einnig í suð-austurhlutanum. Kartöflugeymsla hefur verið byggð við vesturenda syðri garðsins. Þar suður af er um 2 m djúp hola 3x2 m að stærð. Veggir bæjarins voru ógreinilegir að frátöldum löngum vegg frá N-S u.þ.b. í miðjum hólum. Örlítinn hæðarmismunur má greina líkt og hryggi frá A-V vestan við þennan langvegg. Við SV horn bæjarstæðisins er rúnaður steinn um 100x50 cm að ofanmáli. Steinn þessi er þakin járnfleinum að ofan. Júlíus Lárusson segir að þegar hann gerði kartöflugeymsluna hafi mikið af jární komið upp og taldi hann víst að þarna hefði verið smiðja. Steinninn með járnöglunum eða fleinunum er við sama enda rústanna og kartöflugeymslan."

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Setberg GS, 1; SS: Saga Hafnarfjarðar, 41; Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði 61

GK-173:002 kirkjugarður legstaður

64°04.068N 21°55.683V

Í örnefnaskrá segir: "Þar sem það [túnið] var hæst, var farið framhjá Galdraprestspúfu, en þúfa sú mun vera kapella, sem eitt sinn var hér á Setbergi." "Þvert yfir túnið lá gatan að Urriðakoti. Þar fast við götuna vestanverða er hóll, sem heitir Galdraprestshóll. Þar á sr. Þorsteinn að vera grafinn, hann orti Setbergsnætur á latínu... Þessari þúfu mátti ekki hreyfa, því það mundi verða þess bani, er það gerði. Tveir piltar gerðu það eitt sinn að grafa þarna. Annar varð fyrir slysaskoti í Ferjukoti, hinn varð einnig skammlífur." Galdraprestspúfa er um 60 m norðaustur frá gamla bæjarstæðinu (001). Galdraprestspúfa er í landi Hafnarfjarðar. Í túni við vegarkant. Mest af þeim hluta túnsins sem ekki er horfinn undir íbúðabyggð, hefur nú verið tekinn undir golfvöll.

"Um 3 m breiður hóll, hæ um 70 cm. S-hlið hólsins er

GK-173:002, Galdraprestshóll.

Horft til suðurs.

horfin undir vegarslóða og er hóllinn þarna um 2-4 m breiður. Þar sem vegaslóðinn hefur skorið sundur hólinn sjást nokkrir steinar neðst. Allt að 50 cm breiðir. Sagt var að stór flöt hella væri yfir hólnum, sem nú er komin í kaf. Talið að kapella hafi staðið þarna áður fyrr. Á stríðsárunum á hermannajeppi að hafa keyrt á galdahólinn og oltið, upp frá því var kletturinn friðaður, eða talið að álög fylgdu honum. Fyrir um 30-40 árum var sléttað úr túnionu. Þarna í kring þá komu í ljós mannabein. Sagt er að þarna hafi verið bænhús og kirkjugarður áður fyrr. Engin merki sjást um það í dag, ef frá er talin galdraprestshóll." Segir í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði 51; Ö-Setberg GS, 1; Ö-Setberg AG, 3

GK-173:004 heimild um útihús

64°03.959N 21°55.524V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1918, rétt austan við Fjárhúsið á Fjárhúsholti 005. Bæði útihúsin hafa nú lent undir íbúðarhúsinu að Klukkubergi 9 í Hafnarfirði. Í jaðri gamla heimatúnsins, vestan undir hól eða holti. Nú komið undir íbúðabyggð og ekkert sést til húsanna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918

GK-173:005 heimild um fjárhús

64°03.959N 21°55.524V

"Setbergstúnið er utan í eða á holti nokkru ofan við bæinn; næst heitir þetta holt Fjárhúsholt." segir í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar. Fjárhúsið á Fjárhúsholti stóð á sama stað og íbúðarhúsið við Klukkuberg 9 í Hafnarfirði gerir nú, um 300 m suðsuðaustur af súrheysturninum á Setbergi. Í jaðri gamla heimatúnsins, vestan undir hól eða holti. Nú komið undir íbúðabyggð.

Í Þjóðminjaskráningu Hafnarfjarðar segir (Kortablað 1613/III/21, teikning bl.s 21): "Um 4 m að ummáli og 2 m br. [?] veggjaþykkt er um 1 m en veggir hafa hrunið nokkið, einkum S-hlið sem er á leið inn í rústina. Veggjahæð er um 1 m að innanverðu en 50-60 cm að utanverðu. Veggir eru grjóthlaðnir úr stórum steinum neðstu 3 ráðirnar, steinarnir eru um 50-60 cm br. Rústin snýr sem næst í A-V og hefur inngangur verið á N-gafli en er, alveg hrugin saman. N-hlið hefur skriðið dálítið úr þannig að nesta steinaröðin mundar um 20 cm br. stall."

Heimildir: Túnakort 1918; Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði 52

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-173:006 tóft útihús

64°04.127N 21°55.655V

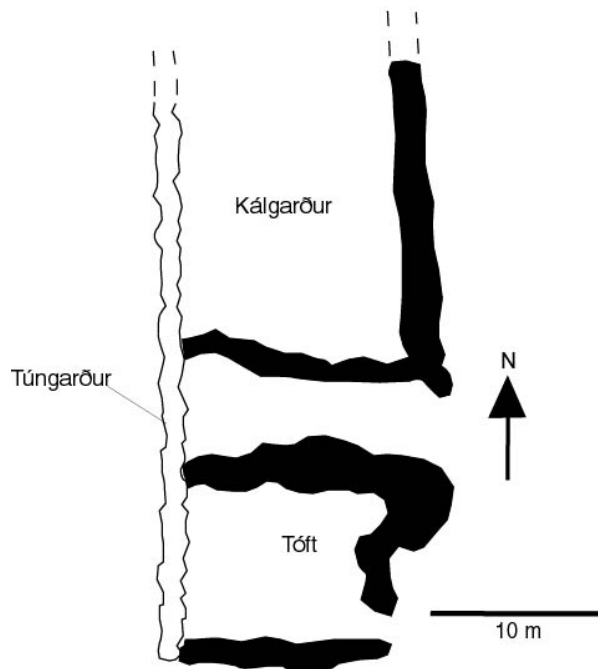
Útihús er sýnt á túnakorti við austurjaðar túns, tæplega 170 m norðaustur frá gamla bæjarstæðinu (001). Rústir þess eru enn sjáanlegar, byggðar utan í túngarðinn að austanverðu. Stór hlaðinn kálgarður er sambyggður útihústóftinni að norðanverðu en mun hann vera síðari tíma verk að sögn Óttars Geirssonar heimildamanns. Þessi hluti túnsins er í landi Garðabæjar. Í jaðri gamla heimatúnsins sem að mestu hefur verið breytt í golfvöll Eitthvað virðist vera búið að riðja þessari rúst til og því er erfitt að átta sig á nákvæmri lögun hennar. Hún virðist þó hafa verið um 15 x 15 m að stærð og er hleðsluhæðin mest um 0,5 m.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1918

GK-173:006, Útihús. Horft til vesturs.

Teikning af tóft útihúss GK-173:006

GK-173:007 Gerðiskofi tóft útihús

64°04.139N 21°55.807V

"Á háholtinu innan til við norðurtúngarð var Gerðið [008] og kringum það Gerðisgarður og þar Gerðiskofi. Talið, að þarna hafi verið kornrækt fyrr á öldum." segir í örnefnaskrá. Rústir Gerðiskofans sjást vel enn um, 200 metra norðaustur af gamla bæjarstæðinu (001). Þessi hluti túnsins er í landi Hafnarfjarðar. Í jaðri gamla heimatúnsins í óræktarmóa. Golfvöllur er fyrir austan, vestan og sunnan þetta svæði.

Í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar (Kortablað 1613/III/21, teikning bl.s 22) segir: "E.k. byrgi, að mestu hrúnið, hlaðið úr grjóti. Steinarnir eru misstórir, þeir stærstu t.d. 1x1x0,5. Innanmál: 2,5x2,5 m. Utanmál: 4,5 m austurveggur, aðrir veggir 5 m. Birgið er því nánast ferhyrningur. Inngangur er á vesturgafli, hægra megin við miðju, fast við S-vegg. Innra horn byrgisins eru allskörp. Sama er að segja um vesturhornin að utan en ytri hornin að austan eru afrúnuð. Veggir eru frá 1 m til 1,8 m þykkir við yfirborðið, þykkastir í N og S veggjum vestan megin. Halldór Einarsson segir að hann muni eftir að þakið hafi staðið og var þar borg hlaðið. Elísabet Reykdal (móðir Halldórs) man aðeins eftir grjóthrúgu, þ.e. allt meira eða minna hrúnið. Elísabet segir að hleðslurnar hafi fyrst komið í ljós þegar farið var að taka grjót úr hrúgunni." Ástand Gerðiskofans virðist lítið hafa breyst frá því fyrri skráningin var gerð og er hér því engu við að bæta.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Setberg GS, 2; Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði 53

GK-173:007, Gerðiskofi. Horft til austurs.

GK-173:008 Gerðið gerði akur

64°04.141N 21°55.805V

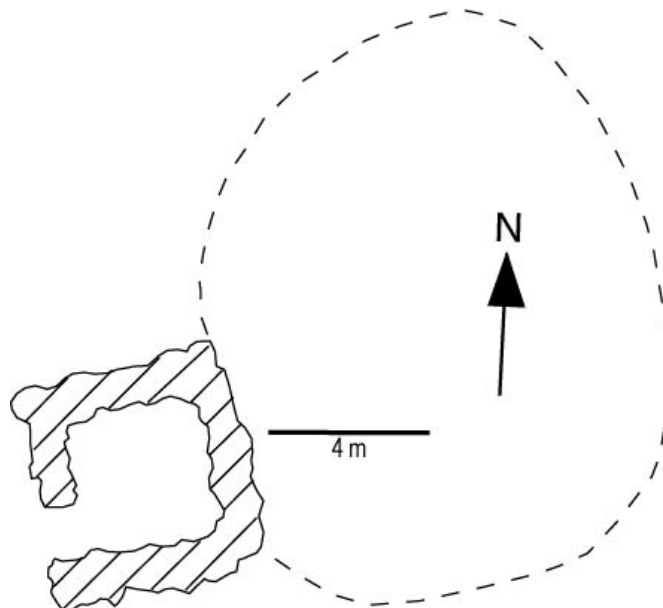
"Á háholtinu innan til við norðurtúngarð var Gerðið og kringum það Gerðisgarður og þar Gerðiskofi. Talið, að þarna hafi verið kornrækt fyrr á öldum." segir í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar. Rústir Gerðiskofans (007) sjást vel enn, um 200 metra norðaustur af gamla bæjarstæðinu (001), og um 130 m suður frá landamerkjasteininum á Setbergshamri. Enn má sjá móta fyrir Gerði eða Gerðisgarði fyrir aftan og austan við Gerðiskofa. Þessi hluti túnsins er í landi Hafnarfjarðar. Í jaðri gamla heimatúnsins í óræktarmóa. Golfvöllur er fyrir austan, vestan og sunnan þetta svæði.

Í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar (Kortablað 1613/III/21, teikning bl.s 22) segir: "Hringlaga garður að mestu siginn niður að jörðu. Garðurinn hefur verið hlaðinn úr grjóti og standa stærstu steinarnir enn á sínum stað upp úr grassverðinum, þó nokkuð sokknir. Stakir steinar eru innan garðsins. Í SSV hluta garðsins er grjóthröngl um 5 m langt til norðurs og 2-3 m breitt til austurs. Óreglulegt að lögun og engin hleðsla sjáanleg. Rétt utan við

garðinn í SV er grjótbýrgið Nr 53 [066]. Þvermál garðsins er: Ytra mál- NV-SA = 15,70 m. Ytra mál - NA-SV = 15,60 m. Innra mál - NV-SA = 12 m Innra mál NA - SV = 12,50 m." Kortablað 1613/III/21, teikning bl.s 22. "Hringlaga garður að mestu siginn niður að jörðu, Garðurinn hefur verið hlaðinn úr grjóti og standa stærstu steinarnir enn á sínum stað upp úr grassverðinum, þó nokkuð sokknir. Stakir steinar eru innan garðsins. Í SSV hluta garðsins er grjóthróngl um 5 m langt til norðurs og 2-3 m breitt til austurs. Óreglulegt að lögun og engin hleðsla sjáanleg. Rétt utan við garðinn í SV er grjótbýrgið Nr 53 [066]. Þvermál garðsins er: Ytra mál- NV-SA = 15,70 m. Ytra mál - NA-SV = 15,60 m. Innra mál - NV-SA = 12 m Innra mál NA - SV = 12,50 m." arðurinn er nú orðinn talsvert óljós og er rétt svo að það sjáist móta fyrir honum. Er ekki ólíklegt að framkvæmdir við golfvöllinn hafi haft hér einhver áhrif.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918; Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði 54

Teikning af GK-173:007, Gerðiskofa og GK-173:008, Gerði.

GK-173:009 tóft útihús

Útihús er sýnt á túnakorti 1918 um 60 m vestnorðvestur af Gerðiskofanum (007) og sjást rústir þess enn. Fjarlægð norðvestur frá bæjarstæðinu er um 240 m. Rústin er í landi Hafnarfjarðar.

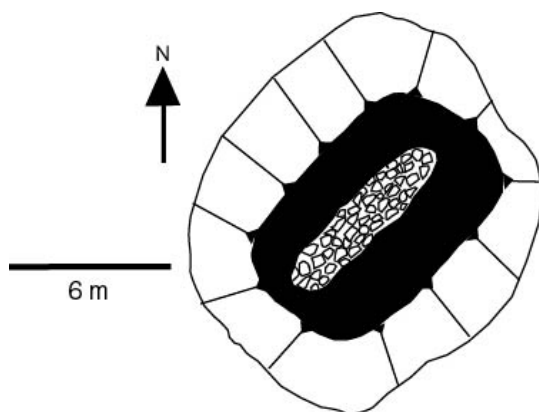
Í óræktarmóa í túnjaðri. Túnið hefur verið tekið undir golfvöll að mestu leyti.

Rústin sem er einföld og grjóthlaðin, er um 11x7 m að

64°04.151N 21°55.877V

GK-173:009, útihús. Horft til austnorðausturs

Teikning af útihúsatóft GK-173:009

stærð. Hún virðist við fyrstu sýn minni þar sem hleðslur eru mikið til hrundar inn í hana og sést grjótið vel. Af þessum sökum er erfitt að átta sig á hleðsluhæðinni, en hún er þó líklega mest um 0,5 m. Þetta hús hefur líklega verið steipt að hluta því innanum náttúrulegt hleðslugrjót sem fyllir tóftina má sjá steypubrot.

Heimildir: Túnakort 1918

GK-173:010 heimild um túngarð

64°03.993N 21°55.551V

"Til suðurs frá traðahliði lá svonefndur Urriðakotsvegur eldri ofan við mýrina. Hann beygði síðan vestur með Hádegisholti, öðru nafni Flóðahjalla, sem er stórt holt suður af Urriðakotsvatni. Síðan lá vegurinn norðvestur eftir Setbergsholti norðaustanverðu meðfram túngarði á Setbergi, norðvestur fyrir Setbergshamra, og síðan til suðurs niður á Setbergsveg, sem lá til Hafnarfjarðar." segir í örnefnaskrá Urriðakots. Í örnefnaskrá Setbergs segir ennfremur: "Túngarðar eða Setbergstúngarðar lágu að því [túninu] að sunnan, austan og norðan. ... Austurgarður er ofan túns allt út að austurtúngarðshliði og þaðan nokkuð lengra, en þá tekur norðurtúngarður við, og nær hann allt niður að læk." Garðlagið er ennþá allgreinilegt á köflum meðfram norður- og austurjaðri túnsins, þótt hleðslur séu talsvert signar.

GK-173:010, Austurtúngarður. Horft til suðausturs

Í túnjaðri. Utan garðsins er óræktarmói og nokkuð grýtt, einkum meðfram norðurjaðrinum. Hefur svæðið utan garðsins verið ræktað upp með lúpínu að nokkru leiti.

Í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar (Kortablað 1613/III/21) segir: "Um 2 m breiður og 0,50 m hár grjótgarður. Garðurinn hefur verið eyðilagður til vesturs undir Setbergshamri þar sem nýtt íbúðarhverfi hefur risið. Garðurinn liggur skammt norður af húsi nr. 46 við Fagraberg, upp á Setbergshamra í austur en sveigir síðan í aflíðandi boga til suðurs þar til hann rofnar. L=450m. Garðurinn er rofinn á 128 m kafla, eða að S-kanti vegar til Urriðakots. Hann hefur sennilega verið rofinn vegna nýrrar túnræktunar. Frá suðurbrún vegar til Urriðakots liggur garðurinn áfram til Suðurs en sveigir síðan meira til vesturs og stefnir í SV, í átt að fjárhúsum um 230 m leið, en hefur verið tekinn niður skammt austur af fjárhúsum. Dæld í jörðinni og sumstaðar neðsta hleðslan gefur til kynna að héðan hefur garðurinn legið fyrst í SSV síðan í S allt upp að vörðu á Húsaholti eða um 90 m. Elísabet Reykdal segir að þessi garður hafi verið til staðar er faðir hennar hóf búskap." Ástand garðlagsins er ærið misjafnt en lýsingin hér að ofan er þó í samræmi við þá hluta sem eru í hvað bestu ástandi, þ.e norðarlega meðfram austurjaðri túnsins.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Urriðakot, 2; Ö-Setberg GS, 1; Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði 83

GK-173:030 *Norðlingagata* heimild um leið

"Botnlækur kemur í Lækjarbotnum, og þegar fylgzt er með honum suður eftir, er komið í móa, er nefnist Norðlingamói. Þar er Norðlingavað yfir Botnalækinn. Þar er byggð, nefnist Kléberg. Hálsinn er hér fyrir ofan og austan, einnig nefndur Norðlingaháls og Oddsmýrarháls. Um Hálsinn og austan í holtinu lá forðum Norðlingagata." segir í örnefnaskrá. Norðlingagata liggur á sama stað og Flóttavegur/Vatnsendavegur/Elliðavatnsvegur. Var hann skráður af Ragnheiði Traustadóttur í janúar 2005. Í skráningu hennar segir: "Í Örnefnaskrá 1964 er nefnd Norðlingagata sem "lá um mót Holtsins og Hálsinn norður að Dyngjuhól...eða "um hálsinn af Gjáréttarstíg austan í holtinu yfir Svínahraun [Vífilsstaðahraun] rétt við Dyngjuhól. Gatan er á sama stað og Flóttavegurinn " sem lá um Urriðakotsland upp frá Oddsmýri, sunnan Dýjakrókshóls upp á Hálsinn, norður eftir Urriðakotsholti og yfir Svínahraun norðan Dyngjuhóls", nú kallaður Vatnsendavegur "allt frá vegamótum undir Mosahlíð austur að Rauðavatni." Í ódagsettri Örnefnalýsingu segir um þessa leið: "neðan frá Urriðakotsstíg lá svo kölluð Norðlingagata upp á hálsinn og áfram austan í holtinu, þá leið sem nú liggur Flóttavegur, Vatnsendavegur eða Elliðavatnsvegur". Í Örnefnalýsingu 1988 segir svo: "Um Urriðakotsháls liggur nú bílvegur, sem venjulega er kallaður Flóttavegur eða Flóttamannavegur. Hann liggur milli Hafnarfjarðar og Suðurlandsvegur og var lagður af Bretum á stríðsárunum. Hann var líklega hugsaður sem varavegur, ef Hafnarfjarðarvegur lokaðist vegna hernaðaraðgerða og hafa einhverjir hugsað sem svo, að hann væri ætlaður til að flýja eftir. Hið opinbera nafn hans á vegmerkjum er Elliðavatnsvegur, en einnig er hann nefndur Vatnsendavegur.""

Heimildir: Ö-Setberg GS, 4; Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Urriðaholti í Garðabæ, 27

GK-173:031 Oddsmýrarfjárhús heimild um fjárhús "Botnlækur kemur í Lækjarbotnum, og þegar fylgzt er með honum suður eftir, er komið í móa, er nefnist Norðlingamói. Þar er Norðlingavað yfir Botnalækinn. Þar er byggð, nefnist Kléberg. Hálsinn er hér fyrir ofan og austan, einnig nefndur Norðlingaháls og Oddsmýrarháls. Um Hálsinn og austan í holtinu lá forðum Norðlingagata. Oddsmýrarfjárhús er hér í hálsinum austanverðum ..." Rústir Oddsmýrarfjárhúsa eru í vestanverðum Oddsmýrardal, undir austanverðum Norðlingahálsi, skammt sunnan við Flóttavegin (sjá 030). Fjarlægð suðaustur frá bæ er um 1 km.

Undir lítt grónu holti (nema stöku grasblettur), í jaðri gamallar mýrar sem hefur verið ræst fram og breytt í tún. Um er að ræða einfalda fjárhústóft sem snýr austur-vestur með hlöðutóft við vesturenda. Eru tóftirnar grafnar inn í brekku. Fjárhústóftin er hlaðin úr stórum múrsteinum nema hvað neðsta umfar (sökku) er úr náttúrulegu hleðslugrjóti. Eru veggir fjárhússins að mestu fallnir inn í tóftina. Hlaðan er aftur á móti eingöngu úr náttúrulegu grjóti. Samanlagt eru fjárhúsið og hlaðan um 15 x 8 m að stærð og er hleðsluhæðin líklega mest um 1,8 m í hlöðutóftinni, en hleðsluhæð/dýpt fjárhústóftarinnar er mest um 1 m.

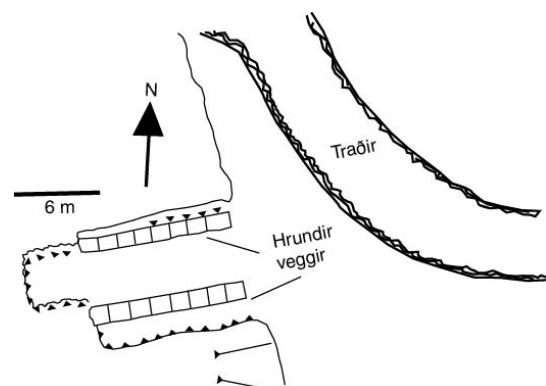
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Setberg GS, 4

64°03.589N 21°55.078V

GK-173:031, Oddsmýrarfjárhús. Horft til austurs

Teikning af Oddsmýrarfjárhúsum GK-173:031

GK-173:060 Oddsmýrarvað heimild um vað

64°03.812N 21°54.859V

"Norður er svo Flóðahjalli með Flóðahjallavörðu [055], en austur og niður frá hjallanum er Flóðahjallatá. Flóðahjallarani liggur niður í norðvestur og lokar Oddsmýrardal, nema hvað Oddsmýrarlækur rennur fram úr og yfir hann Oddsmýrarvað." segir í örnefnaskrá. Oddsmýrarvað var á svipuðum slóðum og lækurinn fellur undir Flóttavegin, við minni Oddsmýrardals. Fjarlægð norðaustur frá Oddsmýrarfjárhúsum (031) er um 450 m Flóttavegin, við minni Oddsmýrardals. Fjarlægð norðaustur frá Oddsmýrarfjárhúsum (031) er um 450 m. Dalsmynni á milli tveggja holta. Dalurinn er að mestu framræst mýri.

Hnit voru tekin samkvæmt lýsingu örnefnaskrár en nákvæm staðsetning er ekki ljós. Lækjarfarvegurinn virðist hafa verið grafinn út að einhverju leyti.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Setberg GS, 5

GK-173:070 tóft herminjar

"Skotbyrgi frá hernámsárunum. Tæplega 100 m VSV (240°) af landamerkjasteini á Setbergshamri" segir í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar. Byrgið er í um 350 m fjarlægð norðaustur frá bæ (001). Er í landi Hafnarfjarðar.

Stendur á klöpp, með útsýni til vesturs norðurs og suðurs.

Í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar (Kortablað 1613/III/21, teikning bl.s 23) segir: "Hringlaga grjótbýrgi með dálitlu útskoti í NA hluta og miklu hröngli í SV hluta. Stærð. 8-9 m í ytra þvermál breidd veggja þar sem minnst er hrúnið - 1,4 m" Hleðsluhæð nær líklega mest um 1 m.

Heimildir: Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði 57

64°04.192N 21°55.980V

GK-173: 070, skotbyrgi. Horft til vesturs

GK-173:071 tóft herminjar

"Skotbyrgi. Er fram á há hömrnum/klöppunum norðvestan í Setbergshamri." segir í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar. Fjarlægð norðvestur frá steiptum landamerkjasteini á Setbergshamri er um 140 m og norðaustur frá 070 um 150 m. Er í landi Hafnarfjarðar.

"Stórgott útsýni til allra átta neðan austurs. Bygg á stórum flötum jökulsorfnnum klöppum."

Kortablað 1613/III/21, teikning bl.s 24. "Mikið hrúnið grjótbýrgi í laginu sem óreglulegur/ílangur hringur með inngangi og n.k. vindangi í suðri." Segir í Segir í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar Þetta mannvirki er nú orðið mjög óljóst.

Heimildir: Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði 58

64°04.272N 21°55.952V

GK-173:071, skotbyrgi. Horft til norðurs

GK-173:072 tóft herminjar

"Skotbyrgi. Fram á NA brún Setbergshamars. Skotbyrgið sem er í landi Garðabæjar er um 60 m norðaustur frá steinsteyptum landamerkjasteini á Setbergshamri.

Byggt á flötum klöppum. Útsýni einkum í norður og austur.

Í Þjóðminjaskrá Hafnarfjarðar (Kortablað 1613/III/21, teikning bls. 24) segir: "Hringlaga grjótbýrgi, að mestu hrúnið." Byrgið er nokkurn vegin hringlaga og hlaðið úr grjóti. Það er um 9 m í þvermál og er hleðsluhæðin mest um 0,5 m.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði 59

64°04.239N 21°55.852V

GK-173:072, skotbyrgi. Horft til austurs

GK-175 Vífilsstaðir

1547-1548: Í Fornbréfasafni er Vífilsstaða tvisvar getið í Fógetareikningum af konungsjörðum í Borgarfirði, Viðeyjarklaustursjörðum og öðrum konungsjörðum í Kjalarnesþingi. „Jtem met Weuelstedom ij legekior. xij for. landskyldt en guelde. ij lege vj forenger smör dt. her ij foder iiij lamb oc aff foder 4 lam oc ij landskyldt en 4 ar gamle ko dt." DI, XII, 113.

1549-1550: Í fógetareikningum a konungsjörðum í Borgarfirði, Viðeyjarklaustursjörðum og öðrum konungsjörðum í Kjalarnesþingi er greint frá Vífilsstöðum. „Jtem mett Wiüelstedom ij kiör xij foer landskiöld jc n lege vj förenger smör etc. oc j lege til geffuit for en geldmelckeke oc j landsskyldt en vj ar gamel ko etc." DI, XII, 154.

1550: Í afgangdarreikningum Kristjáns skrifara, svo og sjávarútgerðarbók. „Jtem mett Wüüelstedom ij kiör xij foer landskyldt jc ij lege vj förenger smör etc. oc j lege tilgeffurt for en geeldmelckeke oc j landskyldt en sex ar gamel ko etc." DI, XII, 174.

1552: Í fógetareikningum yfir ofangreindar jarðir. „Jtem mett Wiuelstedom iiij kör. vj faar. landskyld jc. ij leger j vett smör. dt. och ij landskyld j iiij aars gamel ko. dt." DI, XII, 400.

1553. Í hlutabók og sjávarútgerðarreikningi Eggerts hirðstjóra. „Jtem Ion Pouelsson aff Vijuelsted viij alne vattmell." DI, XII, 577.

1558: „Kirkjuförðin Hlið lögð til Bessastaða, en til Garða í staðinn Viðeyjarklausturjörðin Vífilsstaðir." DI, XIII, 317.

1565: Bygging jarða Garðakirkju. „Wifilstader Jone Pälssyne fyrer malnytu kugillde og mannslán. med jörðunne ij kugillde." DI, XIV, 437.

1703: Garðakirkjueign. JÁM, III, 224.

1847: Jarðardýrleiki ekki tilgreindur. JJ, 92.

1974: Búrekstur lagðist niður á Vífilsstöðum. GRG, 45.

Túnakort 1919: Tún allt sléttað, stærð ekki gefin upp.

GK-175:001 Vífilstaðir bæjarhóll bústaður

64°04.866N 21°53.463V

„Býli í Garðahreppi, fyrrum Álfthaneshreppi. Þar hefur verið sjúkrahús (Berklahæli) frá 1910... Vífilsstaðabærinn stóð nær því í miðju túni vestanverðu. Rústir nú." Segir í örnefnaskrá Vífilsstaða. Rústir Vífilsstaðabæjarins eru horfnar en þó er nokkuð auðvelt að átta sig á staðsetningu bæjarins út frá afstöðu hans gagnvart spítalanum (007) samkvæmt túnakorti frá 1919. Á túnakortinu er jafnframt sýndur kálgarður (002), austan og sunnan við bæinn. En leifar suður og austurveggjar hans eru ennþá sjáanlegar. Hjálpar það til við að staðsetja bæinn. Fjarlægð bæjarstaðisins vestsuðvestur frá spítalanum er um 150 m. Austan við kálgarðsleifarnar er lítill timburkofi. Rústir bæjarins hafa nú verið sléttðar. Ekki er hægt að tala um eiginlegan bæjarhól.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919; Ö-Vífilstaðir, 15-16

GK-175:002 gerði kálgarður

64°04.859N 21°53.435V

Kálgarður er sýndur á túnakorti, fast austan og sunnan við gamla bæinn (001). Leifar austur- og suðurveggja hans sjást enn allgreinilega. Fjarlægð norðurenda austurveggjar að spítalanum (007), er um 140 m. Þýfður óræktarmói innan túns. Skógarlundur er austan og norðaustan við kálgarðinn.

Kálgarðurinn er grjóthlaðinn og er hleðsluhæð mest um 0,5 m. Lengd austurveggjarins er um 25 m en suðurveggurinn er um 20 m að lengd. Austurveggurinn er mun greinilegri en suðurveggurinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

GK-175:002, Kálgarður. Horft til norðvesturs

GK-175:003 hús bústaður

64°04.906N 21°53.182V

Hús er sýnt á túnakorti frá 1919 um 70 m austsuðaustur frá spítalanum (007). Er um að ræða steinsteypt íbúðarhús og stendur það enn. Þetta hús er á aldur við spítalan (007) og telst því ekki til fornleifa, enn sem komið er.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1919

GK-175:004 hús bústaður

64°04.915N 21°53.209V

Hús er sýnt á túnakorti frá 1919 um 30 m austur frá spítalanum (007), á milli hans og 003. Er um að ræða tvö steinsteypt og sambyggð íbúðarhús, með afhýsi að vestanverðu en yfirbyggðu bíslagi að austan, og standa þau enn. Þessi hús eru samtíða spítalanum og teljast því ekki til fornleifa enn sem komið er.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1919

GK-175:005 heimild um útihús

64°04.923N 21°53.212V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1919, um 20 m norður frá 004. Er það nú horfið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

GK-175:006 heimild um útihús

64°04.986N 21°53.418V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1919 um 140 m norðvestur af spítalanum 007. Virðist það vera á svipuðum slóðum og útihúsin sem nú standa. Ekki er ljóst hvort um sama útihús er að ræða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1919

GK-175:007 hús spítali

64°04.903N 21°53.278V

"Býli í Garðahreppi, fyrrum Álfthaneshreppi. Þar hefur verið sjúkrahús (Berklahæli) frá 1910..." Segir í örnefnaskrá Vífilsstaða. Spítalinn er sýndur á túnakorti frá 1919 og stendur hann enn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1919; Ö-Vífilsstaðir, 15.

GK-175:008 heimild um ristu

Í Jarðabók Árna og Páls segir: „Torfrista og stúnga nægileg." Óljóst er hvar torf hefur verið rist en ekki er þó ólíklegt að það hafi verið í Vatnsmýri eða Vetrarmýri. Óljóst er hvar torf hefur verið rist en ekki er þó ólíklegt að það hafi verið í Vatnsmýri eða Vetrarmýri.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JÁM III, 225.

GK-175:009 *Vífilsstaðatúngarður* garðlag túngarður „Garður af torfi og grjóti lá umhverfis túnið, norðan, austan og sunnan Engjarnar að neðan og lækurinn." Segir í örnefnaskrá. Vífilsstaðatúngarður er nú að mestu horfinn utan þess að sjá má slitur af honum meðfram austurjaðri gamla túnsins.

Vestan við garðinn er trjálundur, en austan við hann er þýfður grasmói.

Garðurinn er mikið siginn. Torf er einungs allra nyrst annars yfirleitt um að ræða grjótnibbur í reglulegri röð. Heildarlengd garðlagsins er um 85 m. Hleðsluhæð hans er mest nyrst, um 0,4-0,5 m og er hann jafnframt breiðastur þar eða um 1,3 m neðst.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vífilsstaðir, 16.

64°04.880N 21°53.132V

GK-175:009, Vífilsstaðatúngarður. Horft til norðausturs.

GK-175:010 *Vífilsstaðalækjarbrú* mannvirki brú „Brú yfir lækinn niður undan bænum." segir í örnefnaskrá. Steinsteyppt brú er yfir lækinn beint niður undan gamla bæjarstæðinu (001). Upphlaðnar traðir eru frá brúnni til norðausturs (sjá 011).

Þýfðir og grasi grónir lækjarbakkar. Lækurinn er nokkuð breiður fyrir ofan/austan brúnna, en þrengri við og fyrir neðan hana.

Brúin er um 1,6 m á breidd og um 3,3 m á lengd. Sjá má greinilegar hleðslur í bakkanum beggja vegna brúarinnar. Ekkert handrið er á brúnni. Þar sem brúin er steinsteyppt þá er hún líklega frá svipuðum tíma og spítalinn og telst því ekki til fornleifa. Spítalinn og þau mannvirki sem honum tengjast hafa þó nokkurt varðveislugildi þar sem þau eru minjar um þá mikilsverðu starfsemi sem rekin hefur verið á Vífilsstöðum frá upphafi 20. aldar. Því fær brúin að fljóta með hér.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Vífilsstaðir, 16.

64°04.830N 21°53.512V

GK-175:010, Vífilsstaðalækjarbrú. Horft til norðausturs.

GK-175:011 *Suðurtraðir* gata traðir

Í örnefnaskrá: „Lágu heiman frá bænum niður að lækjarbrúnni [010]." Traðir þessar sem eru upphlaðnar, má enn sjá á kafla frá brúnni, norðan lækjarins. Þær eru einnig sýndar á túnakorti frá 1919.

Þar sem traðirnar sjást ennþá, liggja þær um þýfðann grasmóa. En eftir það tekur við slétt tún.

Traðirnar liggja í norðaustur frá brúnni um 50 m, en beygja eftir það til austurs og eru þær greinilegar á um 40 metra kafla eftir það. Samkvæmt túnakortinu beygja þær síðan aftur til norðausturs eftir þetta allt að aðalveginum að Vífilsstöðum. Er líklegt að þessi síðastnefndi hluti sé sá sem kallaður er Norðurtraðir 012. Hleðsluhæð traðanna er líklega mest um 0,5 m og breidd þeirra um 3 m.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vífilsstaðir, 17 og Túnakort 1919.

64°04.831N 21°53.508V

GK-175:011, Suðurtraðir. Horft til austurs.

GK-175:012 *Norðurtraðir* heimild um traðir

64°04.891N 21°53.418V

Í örnefnaskrá segir: „Norðurtraðir: Var eiginlega troðningur af Alfaraveginum heim að bæ." Norðurtraðir eru horfnar með öllu. Á túnakorti eru sýndar samfelldar traðir sem liggja frá aðalveginum að spítalanum (007) meðfram austanverðum kálgarðinum (002) sem er austan og sunnan við bæjarstæðið(001). Eftir það beygja liggja þær fyrir sunnan kálgarðinn á kafla en beygja síðan til suðvesturs eftir það. Er þessi síðasti hluti líklega sá sem nefnist Suðurtraðir (011) í örnefnaskrá. Sjá nánari lýsingu 011.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Ö-Vífilstaðir, 17.**GK-175:013** *Jónshellnastígur* gata leið

64°04.703N 21°53.732V

Í örnefnaskrá segir: „Jónshellnastígur: Stígur þessi liggur frá Brunni suður að Hellunum." Þessi stígur er enn allgreinilegur og auðvelt að fylgja honum að Jónshellum ("Hellunum"). Stígurinn liggur í gegnum hraunbreiðu. Um er að ræða mjóan troðning sem hlykkjast í gegnum hraunið.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Ö-Vífilstaðir, 17.**GK-175:014** *Vatnsbólið* heimild um vatnsból

64°04.830N 21°53.512V

Í örnefnaskrá segir: „Var í læknum niður undan bænum við Brúna (010)."

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Ö-Vífilstaðir, 17.**GK-175:015** *Finnsstekkur* heimild um stekk

64°04.965N 21°52.051V

Í örnefnaskrá: „Stekkur var þarna í eina tíð við voginn." Finnsstekkur er um 1 km austnorðaustur frá Vífilstaðaspítala (007). Rétt norðan við veginn að Elliðavatni, undir "suðvestur horni Smalaholts". Reiðvegur liggur hjá tóftinni.

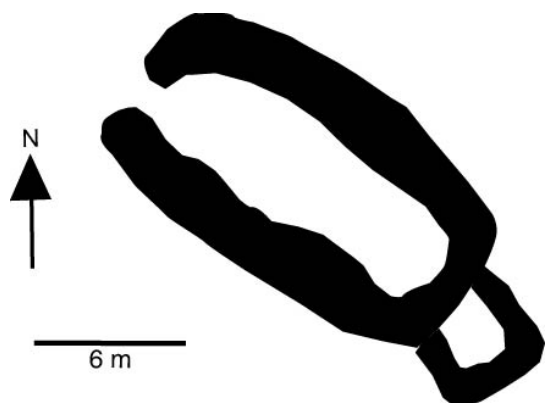
Grasi og lyngi grónum hjalla við brekkurætur.

Tóftin er um 14 X 6 m stór. Hún skiptist í tvö hólf, rétt og lambakró. Er lambakróin byggð við réttina að suðaustanverðu, bæði hólfir norðvestur-suðaustur. Ekki eru greinilegar dyr á milli hólfanna. Dyr eru hins vegar allgreinilegar á norðvestur enda réttarinnar hólfins. Réttin er um 11x6 m að stærð og lambakróin um 4x3m. Hleðsluhæð er mest um 1 m. Hleðslur eru yfirleitt grónar þótt sjáist í hleðslugrjóti hér og þar.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Ö-Vífilstaðir, 19.**GK-175:015, Finnsstekkur. Horft til vesturs.****GK-175:016** *Finnsstaðir* heimild um bústað

64°04.965N 21°52.051V

Í örnefnaskrá: „Í gömlum skjölum segir að þarna [við Finnstekki (015)] hafi verið hjáleiga." Engar aðrar minjar eru sjáanlegar við Finnsstekk og er mögulegt að hann sé byggður upp úr tóftum hjáleigunnar. Fær hjáleigan sömu hnit og stekkurinn.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Ö-Vífilstaðir, 19.**Teikning af Finnsstekk, GK-175:015**

GK-175:022 hús herminjar

Skotbyrgi frá síðari heimsstyrjöldinni er á svonefndu Hnoðraholti um 1 km norðnorðaustur frá Vífilsstaðaspítala og um 90-100 m suðaustur af íbúðarhúsinu við Háholt 1.

Melholt sem að mestu er vaxið þéttum lúpínubreiðum. Gott útsýni er frá byrginu, einkum í norður og vestur.

Byrgið er 3,5 x 3,5 m að stærð og er það hálf niðurgrafið, en um 1,20 m standa upp úr jörðu (og annað eins er niðurgrafið). Byrgið er steinsteypt með um 9 cm breiðum og 20 cm háum skotraufum, tveim á vestnorðvesturhlið, og einni á norðaustur og suðvestur hlið. Inngangur er niður í byrgið á austsuðausturhlið.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

64°05.448N 21°53.090V

GK-175:022, skotbyrgi. Horft til austurs.

GK-175:023 varða

Klapparholt. Gott útsýni til allra átta, einkum þó norður og vestur. Varða er á dálitlu klapparholti norðvestan til á hábungu Hnoðraholtis, um 370 m norðaustur frá skotbyrginu (022).

Varðan er um 80 cm á hæð og um 1 x 1 m að flatarmálm, en mjókkar upp. Varðan er fremur hroðvirknislega hlaðin.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

64°05.577N 21°52.739V

GK-175:023, varða. Horft til norðvesturs.

GK-175:031 þúst

Mjög óljós þúst er neðarlega í "suðvesturhorni" Hnoðraholtis, örskammt norðaustur frá mótum Vetrarbrautar og vegslóða sem liggur frá austri til vesturs meðfram holtinu sunnanverðu. Þústin er á dálitlum hjalla í brekkunni sem er lyngi vaxin að mestu.

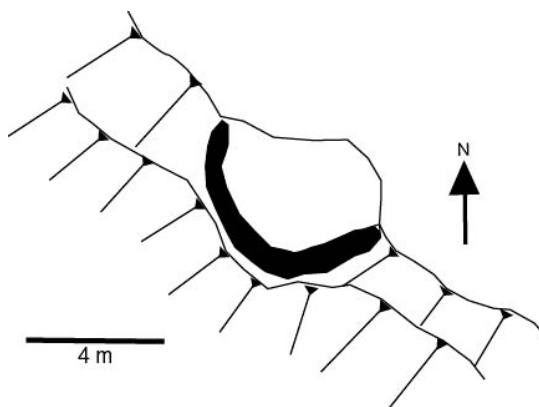
Þústin er nokkurn vegin með hálfmáanalagi. Hún er mjög óljós og er ekki loku fyrir það skotið að um náttúrusmíð sé að ræða, þ.e. rof sem hefur gróið upp. Þústin er um 5 x 3 m að stærð og er hleðsluhæðin mest um 0,2 m að innanverðu.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

64°05.295N 21°53.345V

GK-175:031, tóft. Horft til suðurs.

Teikning af þúst GK-175:031

GK-175:037 varða

Um 100 m suðvestur af klapparholtinu sem varða 023 stendur á, er annað lítið klapparholt. Á því er áberandi hundapúfa með flötum toppi. Hún er afar regluleg og ekki er loku fyrir það skotið að undir gróðrinum leynist hleðslur. Nokkrum metrum sunnar er lítil varða sem lítur ekki út fyrir að vera gömul og er ekki ólíklegt að hún sé hlaðin af göngufólki. Staðhættir eru um margt líkir og hjá vörðu 023: Klapparholt með útsýni til allra átta, einkum í vestur og norður.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

64°05.535N 21°52.847V

GK-175:037, varða Horft til norðvesturs

5. Niðurstöður

Við skráningu í landi Setbergs og Vífilsstaða í október 2005 voru samtals voru skráðir 35 minjastaðir. Af þeim voru 15 innan skipulagsreitanna fimm og teljast þeir allir í hættu vegna framkvæmda. Þó er mögulegt að hættumatið breytist þegar skýrari mynd verður komin á skipulag reitanna og gætu þá sumar fornleifanna lent í stórhættu vegna framkvæmda. Þær minjar sem eru innan heimatúna á Setbergi og Vífilsstöðum en utan skipulagsreita, teljast í hættu vegna ábúðar. Heimatún Setbergs hefur að mestu verið lagt undir golfvöll og skýrist hættumatið af nálægð fornleifanna við þá starfsemi þar sem þar fer fram, jafnvel þótt ekki liggi fyrir áætlanir um framkvæmdir að svo stöddu sem gætu ógnað fornleifunum. Eins er um heimatún Vífilsstaða, þar hefur verið rekinn spítali frá 1910 og hafa ýmsar framkvæmdir tengdar honum átt sér stað í túninu. Má sem dæmi nefna að bæjarstæðið gamla (**GK-175:001**) hefur verið sléttað og túngarðurinn (**GK-175:009**) er horfinn að mestu. Fornleifum á svæðinu stafar einnig ógn af þeirri umfangsmiklu trjárækt sem stunduð hefur verið á lóð spítalans um árabíl en rætur trjáanna spilla fornleifum.

Næst verður gerð grein fyrir fornleifum innan skipulagsreita á hvorri jörð fyrir sig. Verður jafnframt lagt mat á minjagildi þeirra og gerðar tillögur að mótvægisáðgerðum þar sem það á við. Rétt er þó að minna á að það er Fornleifavernd ríkisins sem sker úr um hvort minjastaðir mega víkja og ef svo er með hvaða skilyrðum.

Setberg GK-173

Alls voru skráðar 15 minjastaðir í landi Setbergs en meiri hluti þeirra (eða 9 staðir) eru í landi Hafnarfjarðar (**GK-173:001, 002, 004, 005, 007, 008, 009, 070, 071**). Af þeim 6 fornleifum sem eru í landi Garðabæjar, er einn (**GK-173:060, Oddsmýrarvað**) fyrir utan skipulagsreitinn og telst því ekki í hættu. Hinir minjastaðirnir 5 eru í hættu.

Fornleifar innan skipulagsreits í landi Setbergs

Alls eru skráðir 5 minjastaðir innan skipulagsreitsins sem allir teljast í hættu. Þeir eru:

- útihústöft (**GK-173:006**),
- túngarður (**GK-173:010**),
- Norðlingagata, (**GK-173:030**),
- Oddsmýrarfjárhús (**GK-173:031**) og
- skotbyrgi frá stríðsárunum (**GK-173:072**).

Útihús (GK-173:006) og túngarður (GK-173:010)

Heimatún Setbergs hefur tekið talsverðum breytingum frá því búskap var hætt á jörðinni. Vestur- og suðurhluti túnsins hefur að mestu horfið undir íbúðabyggð og norður- og austurhlutinn hefur horfið undir golfvöll. Með þessum framkvæmdum hefur horfið talsvert af minjum í túninu og má því segja að tóft útihússins og túngarðsleifarnar séu meðal síðustu sýnilegra minja um búskap á Setbergi.

Norðlingagata (GK-173:030)

Eins og fram kemur í fornleifaskránni hér að framan lág Norðlingagata á sama stað og Flóttavegurinn liggur nú og er hún því horfin. Þótt Flóttavegurinn teljist ekki til fornleifa samkvæmt skilgreiningu laganna þá hefur hann samt talvert minjagildi þar sem hann var lagður af breska hernum á stríðsárunum og telst því til herminja. Minjar frá síðari tímum, sem ekki njóta lögbundinnar friðunar skv. 100 ára reglunni, hafa á síðustu árum hlotið aukið vægi, enda merkur hluti af menningararfi þjóðarinnar.

Oddsmýrarfjárhús (GK-173:031)

Eins og fram kemur í fornleifaskránni er tóft Oddsmýrarfjárhúsa hlaðin úr holsteinum. Holsteinar koma til landsins á fyrri hluta 20. aldar sem bendir til þess að ekki sé um mjög gamla byggingu að ræða, og því ólíklegt að sú bygging sem greinileg er á yfirborði teljist til fornleifa. Ekki er þó ólíklegt að fjárhúsið sé að grunninum til eldra og holsteins veggirnir séu síðari tíma viðbót. Hlöðutóftin er aftur á móti hlaðin úr náttúrulegu grjóti sem gefur henni nokkuð gildi sem minjastað um gamalt verklag.

Skotbyrgi (GK-173:072)

Skotbyrgið er eitt þriggja sem skráð eru á Setbergshamri. Hin tvö (**GK-173:070 og 071**) eru bæði í landi Hafnarfjarðar og því utan við það svæði sem fjallað er um hér. Um Skotbyrgið gildir það sama og sagt var að ofan um Flóttavegin, þ.e. að þrátt fyrir að það teljist ekki til fornleifa samkvæmt lagalegum skilningi, þá fellur það í flokk herminja, sem hafa talsvert minja- og varðveislugildi.

Vífilsstaðir GK-175

Alls eru skráðir 20 minjastaðir í landi Vífilsstaða. Af þeim eru 10 (**GK-173:001, 002, 009,**

010, 011, 012, 013, 014, 015) utan skipulagsreitanna en 10 (**GK-173:003, 004, 005, 006, 007, 008, 022, 023, 031, 037**) innan þeirra.

Skipulagsreitur á Hnoðraholti

Alls eru fjórir minjastaðir skráðir á Hnoðraholti. Þeir eru skotbyrgi (**GK-175:022**), tvær vörður (**GK-175:023 og 037**) og þúst (**GK-175:031**).

Skotbyrgi (GK-175:022)

Skotbyrgið telst, eins þau skotbyrgi sem skráð voru í landi Setbergs, til herminja og hefur það sem slíkt talsvert minjagildi.

Varða (GK-175:023)

Nokkuð erfitt er að segja til um aldur þessarar vörðu eða leggja mat á minjagildi hennar að svo stöddu. Þess má þó geta að hún er staðsett þannig að hún sést víða að, einkum þó úr norðri og vestri og því er mögulegt að hún hafi gegnt hlutverki eyktamarks frá bæjum í þeim áttum.

Þúst (GK-175:031)

Eins og fram kemur í fornleifaskránni, þá er ekki alveg ljóst hvort þessi þúst er í raun mannvirki eða einungis náttúruleg dæld. Er líklegt að grafa þyrfti þrífuskurð til þess að fá úr því skorið. Reynist þessi þúst vera mannvirki þá er það líklega talsvert gamalt miðað við það hversu signir “veggirnir” virðast vera.

Varða (GK-175:037)

Á þessum stað er lítil varða eða hundapúfa. Hundapúfur er gjarnan að finna á hæstu punktum í landslagi eins og t.d. á hólbungum eða holtum. Fuglar tylla sér gjarnan á þessa staði og hlaðast þúfurnar upp af driti þeirra. Er t.d. ekki óalgengt að finna beinasekki sem fálkar hafa ælt úr sér á þessum stöðum. Einnig er mögulegt að á stöðum sem þessum sé að finna vörður sem hlaðnar eru upp í ýmsum tilgangi, eins og t.d. sem eyktamörk eða mið, en hundapúfur hafa hlaðist upp ofaná. Því er ekki loka fyrir það skotið að slík sé raunin hér, þar sem hundapúfan sem um ræðir er óvenjustór og regluleg. Auðvelt ætti að vera að skera úr um það hvort um mannvirki eða náttúrusmíð er að ræða.

Skipulagsreitur þar sem standa Vífilstaðaspítali og byggingar tengdar honum
Alls eru skráðir 5 minjastaðir (**GK-173:003, 004, 005, 006, 007**) á þessu svæði. Um er að ræða spítalann sjálfan og byggingar honum tengdar. Engin þessara bygginga fellur undir lögbundna skilgreiningu á fornleifum, en þó mætti færa rök fyrir því að þær hafi nokkurt minjagildi, þar sem þær eru frá upphafi 20. aldar og eru minjar um þá mikilsverðu starfsemi sem rekin hefur verið á Vífilstöðum um langa hríð. Hvort varðveita beri þessar byggingar er undir Fornleifavernd ríkisins og Húsafriðunarnefnd komið.

Skipulagsreitur í vesturjaðri Vetrarmýrar, á milli Vetrarbrautar og Reykjanesbrautar

Engir minjastaðir fundust á skipulagsreitnum í Vetrarmýri. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín er minnst á að torfristu og stungu í landi Vífilstaða, án þess þó að sagt sé til um hvar það hafi verið nákvæmlega. Torfrista var iðulega stunduð þar sem votlendi var og því er mögulegt að slíkt hafi farið fram í Vetrarmýri eða Vatnsmýri, þótt erfitt sé að fullyrða um það nú.

Skipulagsreitur á Norðaustanverðu

Engar heimildir eru um fornleifar á norðaustanverðu Urriðaholti og engar fornleifar fundust heldur við vettvangskönnun á svæðinu.

6. Lokaorð

Í skýrslulok er rétt að geta þeirra takmarka sem eru á meðfylgjandi mati. Þótt fornleifaskráning hafi farið fram á áðurnefndum skipulagsreitum þá er ekki hægt að segja með fullri vissu að hún sé algjörlega tæmandi. Ávallt verður að gera ráð fyrir þeim möguleika að fornleifar undir sverði sem komið geta í ljós við framkvæmdir. Eins og komið hefur fram þá nær skipulagsreiturinn í landi Setbergs að hluta yfir gamla heimatúnið sem og að einn af skipulagsreitunum í Vífilsstaðalandi er þétt við heimatúnið. Reynslan hefur sýnt að minjadreifing lýtur almennt þeirri reglu að minjar eru þéttastar heim við bæ og í túni. Því er eru talsvert meiri líkur á að rekast á fornleifar þar, sem ekki var vitað um áður. Í þessu samhengi er að lokum vert að minna á 13. grein þjóðminjalaga (sjá hér að framan í kafla 2. bls. 4): „Nú finnast fornleifar sem áður voru ókunnar og skal finnandi þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornleifar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd uns fengin er ákvörðun Fornleifaverndar ríkisins um hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum.“

Heimildaskrá

Heimildamenn

Óttar Geirsson f. 1936

Skúli Geirsson f. 1933

Prentaðar heimildir

Árni Magnússon og Páll Vídalín: *Jarðabók III. Gullbringu- og Kjósarsýsla*. Kaupmannahöfn, 1923-1924.

Ásgeir Guðmundsson. *Saga Hafnarfjarðar 1908-1983 I*. Hafnarfjörður 1983.

DI VII: *Diplomatarium Islandicum* eða *Íslenskt fornbréfasafn*. I-XV bindi. Kaupmannahöfn/ Reykjavík, 1857-1972.

DI XI: *Diplomatarium Islandicum* eða *Íslenskt fornbréfasafn*. I-XV bindi. Kaupmannahöfn/ Reykjavík, 1857-1972.

DI XII: *Diplomatarium Islandicum* eða *Íslenskt fornbréfasafn*. I-XV bindi. Kaupmannahöfn/ Reykjavík, 1857-1972.

DI XIII: *Diplomatarium Islandicum* eða *Íslenskt fornbréfasafn*. I-XV bindi. Kaupmannahöfn/ Reykjavík, 1857-1972.

DI XIV: *Diplomatarium Islandicum* eða *Íslenskt fornbréfasafn*. I-XV bindi. Kaupmannahöfn/ Reykjavík, 1857-1972.

JJ: Johnsen, J. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn, 1847.

Orri Vésteinsson. *Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs* (skýrsla FS087-99081). Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands 1999.

Orri Vésteinsson. *Fornleifakönnun: Jarðgöng milli Ólafsfjarðar og Siglufjarðar* (skýrsla FS141-01061). Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands, 2001.

Ragnheiður Traustadóttir og Anna Rut Guðmundsdóttir. *Fornleifar í Arnarneslandi (Akralandi)*. Byggðasafn Skagfirðinga, 2004.

Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzschner. *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Urriðaholti í Garðabæ*. Byggðasafn Skagfirðinga 2005.

Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzschner. *Garðahverfi, fornleifaskráning 2003*. Þjóðminjasafn Íslands, 2004.

Ragnheiður Traustadóttir. *Vettvangskönnun vegna deiliskipulags Arnarneslands*. Þjóðminjasafn Íslands, 1994.

Sigurður Skúlason. *Saga Hafnarfjarðar*. Hafnarfjörður, 1933.

Óprentaðar heimildir

Elín Ósk Hreiðarsdóttir. *Skráningarbréf vegna fornleifaskráningar á deiliskipulagsreit Súluness 29-33, Arnarnesi.*

Guðmundur Ólafsson og Sigurður Bergsteinsson. *Þjóðminjaskráning í Hafnarfirði.* Þjóðminjasafn Íslands 1987-1990.

ÍSLEIF. Gagnagrunnur um íslenskar fornleifar. Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson ritstj. Fornleifastofnun Íslands.

Túnakort 1918 (Setberg) Þjóðskjalasafn Íslands.

Túnakort 1919 (Vífilsstaðir) Þjóðskjalasafn Íslands.

Ö-Setberg. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Setberg. Gísli Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Setberg. Skrá yfir örnefni og fiskimiðin í Álftaneshreppi hinum forna; Bessastaðahreppi; Garðahreppi; Hafnarfirði; og Hraunum. Gísli Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

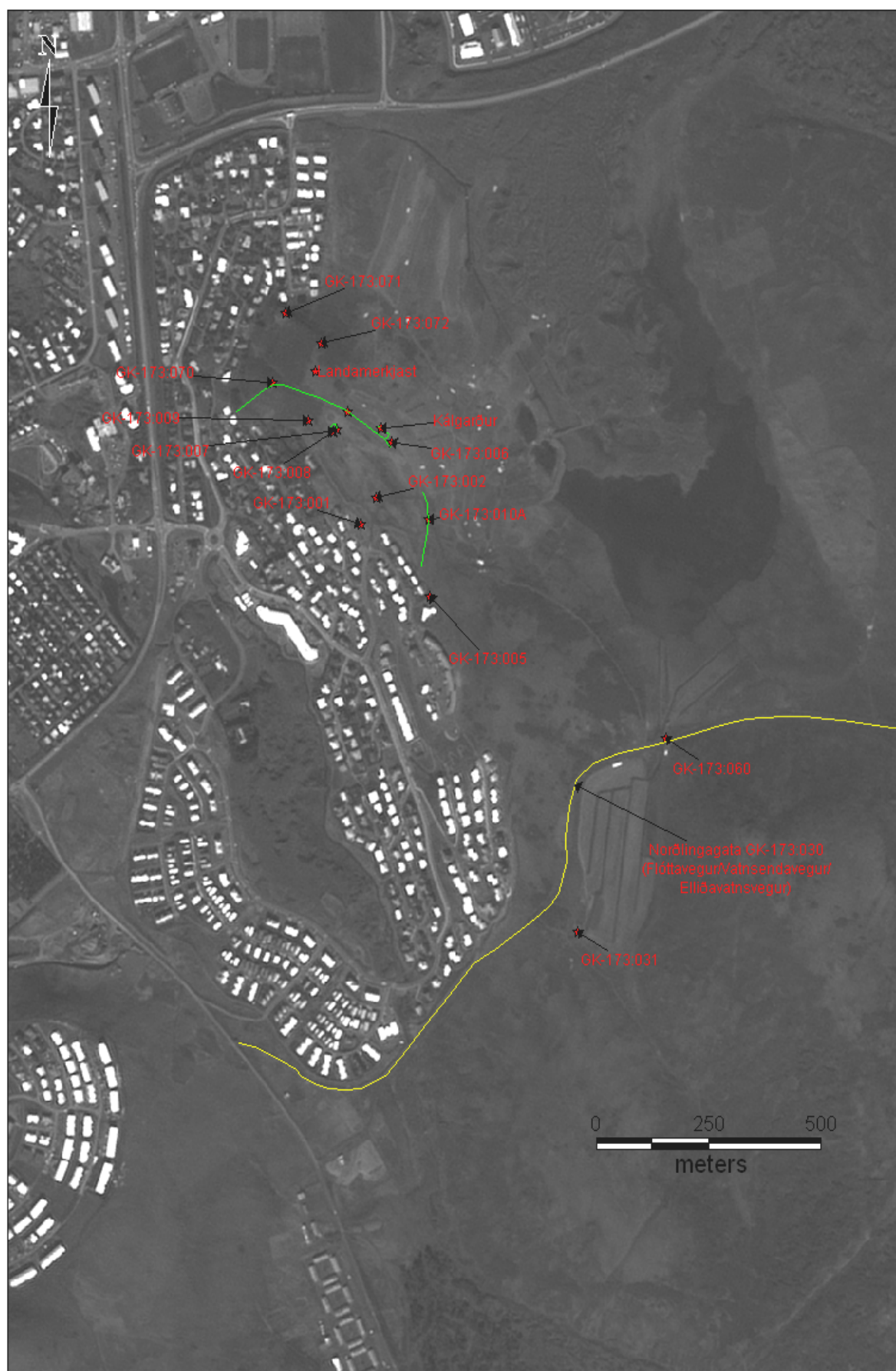
Ö-Setberg. Svanur Pálsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Urriðakot. Skrá yfir örnefni og fiskimiðin í Álftaneshreppi hinum forna; Bessastaðahreppi; Garðahreppi; Hafnarfirði; og Hraunum. Gísli Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Urriðakot. Svanur Pálsson skráði. Örnefnastofnun

Ö-Vífilsstaðir. Skrá yfir örnefni og fiskimiðin í Álftaneshreppi hinum forna; Bessastaðahreppi; Garðahreppi; Hafnarfirði; og Hraunum. Gísli Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

Setberg. Fornleifakort

Vífilstaðir. Fornleifakort

GPS-HNIT FORNLEIFASTAÐA Í ISN-93

Samtala/Nafn	Eastings	Northings
GK-173:001	357084.35	399330.82
GK-173:002	357117.29	399387.03
GK-173:005	357237.01	399178.75
GK-173:006	357152.79	399502.61
GK-173:007	357022.42	399523.51
GK-173:008	357029.32	399528.84
GK-173:009	356966.6	399548.37
GK-173:010A	357235.63	399340.68
Kálgarður	357129.52	399531.6
GK-173:010B	357054.57	399566.71
GK-173:023	359637.56	402077.91
GK-173:031	357567.77	398475.21
GK-173:060	357765.01	398880.92
GK-173:070	356886.52	399628.44
GK-173:071	356916.11	399775.78
GK-173:072	356994.61	399710.89
GK-175:001	358989.25	400785.23
GK-175:002	359003.84	400747.36
GK-175:003	359212.52	400829.01
GK-175:004	359191.61	400847.36
GK-175:005	359195.16	400873.39
GK-175:006	359035.99	401006.13
GK-175:007	359142.69	400846.96
GK-175:009	359250.98	400758.4
GK-175:010	358946.45	400720.14
GK-175:011	358963.61	400740.65
GK-175:012	359027.9	400830.00
GK-175:015	360144.65	400916.59
GK-175:022	359341.51	401851.48
GK-175:031	359121.59	401576.93
GK-175:037	359546.24	402003.94
Háholt 1	359295.75	401937.28
Jónshellar	358551.58	400118.77
Landamerkjasteinn	356982.18	399653.69